

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı

Prof. Dr.

FİKRET İŞILTAN'A
80. DOĞUM YILI ARMAĞANI

İstanbul 1995

İBNÜ'L-ESİR'E GÖRE SELÇUKLULAR'IN TARİH SAHNESİNE ÇIKIŞLARI

Doç. Dr. ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

[377]* *Yemînüddeve'nin ve Ondan Sonra da Oğlunun
Oğuzlarla Mücadelesi*

Yemînüddeve¹ bu sene² Oğuz Türklerine³ saldırdı ve onları kendi ülkesinde çeşitli yerlere dağıttı, çünkü onlar buldukları yerde bozgunculuk yapıyorlardı. Bunlar Türk Arslan b. Selçuk'un⁴ adamlarıydı ve Buhara sahrasında ikamet ediyorlardı. Yemînüddeve nehri⁵ geçip Buhara'ya yaklaşınca buranın emiri olan Ali Tekin⁶, ileride de temas edeceğimiz gibi ondan korkup kaçtı.

Arslan b. Selçuk, Yemînüddeve'nin yanına gelince, Yemînüddeve onu yakalayıp Hindistan'daki şehirlerin birinde⁷ hapsedti, ayrıca Arslan b. Selçuk'un obalarına asker sevk edip adamlarından bir çoğunu öldürdü, büyük bir kısmı ise sağ salim kurtulup Yemînüddeve'den kaçarak Horasan'a gittiler ve orada olaylar çıkardılar, yağmacılık yaptılar. Bundan dolayı Yemînüddeve onlara karşı asker sevk etti, [378] bir kısmını esir aldı ve onları Horasan'dan uzaklaştırdı. Bunlardan iki bin çadır halkı Isfahan'a gittiler; bunun üzerine Yemînüddeve kendilerini veya kafalarını göndermesi için Alâüd-

* İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-tarih*, IX, (nşr. C.J. Tornberg), Beyrut 1966. Köşeli parantez içinde verilen rakamlar bu neşirdeki sayfa numaralarını göstermektedir.

1. Yemînü'd-Deyle Mahmüd b. Sebüktekin Gazneli hükümdarı (999-1030).

2. 420 (1029).

3. Oğuzlar hakkında geniş bilgi için bk. Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri Boy Teşkilatı, Destanları*, Ankara. 1972.

4. Selçuklu hanedanının atası olan Selçuk'un büyük oğlu olup 423'te (1032) Gazneli Mahmud tarafından hapsedildiği Kâlıncâr kalesinde öldü. Geniş bilgi için bk. Abdülkerim Özaydın, "Arslan b. Selçuk", *DİA (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi)*, III, 402-403.

5. Ceyhun nehri.

6. Karahanlılar'a mensup bir prens olan Ali Tekin'in (ö. 426/1035) Selçuklularla ilişkileri için bk. Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, I. Kuruluş Devri*, Ankara 1989, s. 120-125, ayrıca bk. İndeks.

7. Kâlıncâr kalesi, Râvendî, *Râhatu's-Sudûr ve âyetü's-sürûr* (trc. Ahmet Ateş), Ankara

devle'ye⁸ mektup yazdı, Alâüddevle de nâibine, bir ziyafet hazırlayıp bu Oğuzları davet etmesini ve bu sırada öldürmesini emretti. Nâib bunun üzerine haber gönderip askerî hizmetlerde istihdam etmek üzere isimlerini tesbit etmek istediğini bildirdi, bu arada Deylemlileri de bahçede pusuya yattı. Oğuzlardan pek çok kimse geldi. Bu arada Alâüddevle'nin bir Türk kölesi onları karşılayıp nâibin niyetini ve meseleyi bunlara anlattı. Oğuzlar bunu duyar duymaz geri döndüler. Alaüddevle'nin nâibi onların geri dönmesine mani olmak istediye de Oğuzlar onu dinlemediler. Bu sırada Deylemlilerin kumandanlarından biri Oğuzlardan birine saldırdı, o da bir ok atarak kumandanı öldürdü.

Bu yüzden büyük bir gürültü koptu; Deylemliler pusudan çıktılar, şehir ahali de onlara katılınca aralarında savaş vuku buldu. Sonunda Türkleri mağlup ettiler, onlar da çadırlarını söktüler ve oradan ayrıldılar. Azerbaycan hakimi Vehsudan'ın yanına varıncaya kadar yol boyunca uğradıkları her köyü yağmaladılar. Vehsudan onları iyi karşıladı ve ihtiyaçlarını giderdi.

İsfahan'a gidenlerden daha fazla sayıda Oğuz ise Horasan'da kaldı. Bunlar Eski Harezmi'nin yanındaki Balcan Dağı⁹'na vardılar ve pek çoğu dağlardan şehirlere inerek yağma ve tahribat yaptılar. İnsanları öldürdüler. Bunun üzerine Mahmud b. Sebüktekin Tus valisi Arslan Cazib'i bunlara karşı sevk etti. Arslan Cazib Oğuzların üzerine yürüdü ve kalabalık bir orduyla iki yıl boyunca onları takip etti. Sonunda bunlar yüzünden Sultan Mahmud bizzat kendisi Horasan'a yürümek zorunda kaldı. Onları takip ederek Nişabur'dan Dihistan'a¹⁰ geldi. Oğuzlar bu defa Cürcan'a gittiler. Mahmud da bunun üzerine onları takip etmekten vazgeçti, daha önce zikrettiğimiz gibi, oğlu Mes'ûd'u Rey'e tayin etti, Mes'ûd da bunlardan bir kısmını orduda istihdam etti ki, bunların reisleri Yağmur idi.

Mahmud b. Sebüktekin vefat edip oğlu Mes'ûd Horasan'a giderken bu Oğuzlar Mes'ûd'un yanında yer alıyorlardı. Mes'ûd Gazne'ye hakim olunca yanındaki Oğuzlar ondan Balcan Dağı'nda kalanların geri dönmelerine müsaade etmesini istediler, Mes'ûd da [379] itâatkâr olmaları ve doğru dürüst hareket etmeleri şartıyla buna izin verdi.

Daha sonra Mes'ûd, Ahmed Ynaltekin'in isyanını bastırmak için Hindistan'a gidince bunlar yeniden fesat çıkardılar; bunun üzerine Mes'ûd, Rey'i

8. Alâü'd-Devle Ebû Ca'fer b. Kâkeveyh, İsfahan hakimi (1007-1041) Muhammad Nazım, *The Life and Times of Sultan Mahmud of Ghazna*, Cambridge 1931, s. 65, Köymen, *a.g.e.*, s. 173.

9. Horasan-Harezmi arasında bulunan Balhan Dağı. Köymen, *a.g.e.*, s. 93.

10. Harezmi ve Cürcan yakınlarında bir şehir, Yakut el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, Beyrut 1410/1990, II, 559.

Alâüddevle'nin elinden almak üzere Taş-Ferrâş'ı büyük bir orduyla oraya gönderdi. Taş-Ferrâş, Nişabur'a gelip Oğuzların fenalıklarını görünce Oğuz reislerini çağırdı ve elli küsur adam öldürdü ki, Yağmur da bunların arasındaydı. Neticede Oğuzlar burada daha fazla kalmayıp Rey'e doğru hareket ettiler.

Mes'ûd bunların çıkardığı karışıklıklardan haberdar olunca obalarını ele geçirip Hindistan'a gönderdi; birçoğunun da el ve ayaklarını kesti ve astı.

Bunlar Arslan b. Selçuk'un aşîretiyle ilgili haberlerdi. Tuğrul Bey, Davud (Çağrı Bey) ve kardeşleri Yabgu¹¹ ile ilgili haberlere gelince; onlar Maveraünnehr'de idiler; onlarla ilgili olayları inşaallah ileride anlatacağız, çünkü onlar, ileride haberlerini anlatacağımız gibi, hükümdar oldular.

Sultan Mes'ûd'un hâcibi Taş-Ferrâş Oğuzlara saldırınca, onlar daha önce Azerbaycan'a giden kabileye katılmak amacıyla: "Oraya gitmek istiyoruz", diyerek Rey üzerine yürüdüler. Bunlara "Irak Oğuzları (Irakıyye)" denir ki, bu taifenin başında Göktaş, Boğa, Kızıl, Yağmur, Anasıoğlu adındaki beyler bulunuyordu. Bunlar Damağan'a¹² varınca asker ve şehir halkı onları şehre sokmamak için çalıştılar, fakat güçleri yetmedi ve dağa çıkıp saklanmak zorunda kaldılar. Oğuzlar şehre girip yağma ettiler. Buradan Simnan'a¹³ gittiler ve orayı da aynı şekilde yağmaladılar. Daha sonra Huvaru'r-Rey'e¹⁴ girdiler, aynı şeyleri burada da yaptılar. İshak-âbâd ve civarındaki köyleri de yağmaladılar. Daha sonra Rey'e bağlı Müşkeveyh üzerine yürüdüler ve orayı da yağma ettiler.

Bu olaylar üzerine Ebû Sehl el-Hamdûnî ve Taş-Ferrâş savaşa hazırlandılar. Melik Mes'ûd ile Cürcân ve Taberistan hakimine mektuplar yazarak durumdan haberdar ettiler ve yardım istediler. Taş-Ferrâş silâhlanıp fillerin desteğindeki üç bin kişilik süvariyle Oğuzlara saldırmak ve onlara ağır bir darbe indirmek üzere yola çıktı. Bunu duyan Oğuzlar [380] karılarını, mallarını ve Horasan'dan ve yukarıda zikredilen şehirlerden aldıkları ganimetleri bırakarak süvari birlikleriyle Taş-Ferrâş'a karşı harekete geçtiler. İki taraf karşı karşıya geldi. Taş-Ferrâş bir file binmişti. İki taife arasında başlayan savaş başlangıçta Taş-Ferrâş'ın lehineydi, fakat Oğuzlar Taş'ın saflarında savaşan Kürt askerlerinin reîsini esir aldılar, Onu öldürecekleri sırada bu reîs onlara: "Beni öldürmeyiniz, Taş'ın maiyyetinde savaşan Kürt askerlerine emredeyim, savaşı bıraksınlar" dedi. Bunun üzerine Oğuzlar onu öldürmekten vazgeçtiler ve kendisini serbest bırakacaklarına dair söz verdiler.

11. Musa Yabgu, Selçuk'un oğlu, Tuğrul Bey ile Çağrı Bey'in amcası, bk. İbrahim Kafesoğlu "Selçuk'un Oğulları ve Torunları" *Türkiyat Mecmûası*, XIII (İstanbul 1958), s. 119.

12. Rey ve Nişabur arasında bir şehir, Yakut, *a.g.e.*, II, 493.

13. Rey-Damağan arasında bir şehir, Yakut, *a.g.e.*, III, 285.

14. Simnân-Rey arasında büyük bir şehir, Yakut, *a.g.e.*, II, 451.

Reis de Kürtlere haber gönderip eğer savaşlırlarsa kendisinin mutlaka öldürüleceğini söyledi. Bunun üzerine neşesi kırılan Kürtler savaşa son verdiler.

Bu defa Oğuzlar beş bin kişiyle Taş ve ordusu üzerine saldırdılar. Kürtler bozuldu, fakat Taş ve askerleri savaşa devam ettiler. Oğuzlar Taş'ın bindiği fili öldürünce Taş yere düştü ve hemen öldürdüler. Öldürülen Oğuzların intikamını almak gayesiyle Taş-Ferrâş'ı parça parça ettiler. Taş ile beraber çok sayıda Horasanlı ve büyük kumandan da öldürüldü. Oğuzlar geride kalan filleri ve askerinin ağırlıklarını ganimet aldılar, sonra Rey üzerine yürüyerek Ebû Sehl el-Hamdûnî¹⁵ ve maiyyetindeki askerleriyle ve şehir halkıyla savaşa tutuştular. Ebû Sehl yanındakilerle Taberek Kalesi¹⁶'ne gitti. Oğuzlar şehre girip her tarafı yağma ettiler, hiç bir şey bırakmadılar. Sonra Ebû Sehl ile savaşa tutuştular. Ebû Sehl Oğuz emiri Yağmur'un kız kardeşinin oğlunu ve büyük kumandanlardan birini esir etti, bunun üzerine Oğuzlar kumandanlarını esaretten kurtarmak için Taş'ın askerlerinden aldıkları şeyleri geri vermeyi, esirleri serbest bırakmayı ve otuz bin dinar fidye vermeyi teklif ettiler, fakat Ebû Sehl: "Sultanın emri olmadan böyle bir iş yapamam" dedi.

Oğuzlar şehirden çıktıkları sırada Cürçân askeri yetişti. Bunlar Rey'e doğru uzaklaşınca Oğuzlar üzerlerine baskın düzenlediler, reislerini ve onunla beraber yaklaşık iki bin kişiyi esir aldılar, geri kalanlar ise bozulup geri döndüler. Bu hadise 427 (1035-1036) senesinde vuku bulmuştu.

[381] Alâüddevle'nin Rey'e Gelip Oğuzlarla İş Birliği Yapması ve Oğuzların Onunla Tekrar Bozuşmaları

Alâüddevle Oğuzların Azerbaycan'a gitmek üzere Rey'den ayrıldıklarını öğrenince doğruca Rey'e yürüdü ve şehre girdi. Sultan Mesûd b. (Mahmud b.) Sebüktekin'e itâat eder gibi görünüyordu; bu sebeple Ebû Sehl el-Hamdûnî'ye haber gönderip vereceği mala karşılık bulunduğu yerde kalmasına muvâfakat edilmesini istedi. Ebû Sehl ise Alâüddevle'den korktuğu ve güvenemediği için bu isteği yerine getirmekten çekindi. Alâüddevle bunun üzerine Oğuzlara haber gönderdi ve kendilerine ikta vereceğini söyleyerek onları iş birliğine davet etti, böylece el-Hamdûnî'ye karşı onlardan destek sağlamak istiyordu. Oğuzlardan yaklaşık bin beş yüz kişi beyleri Kızıl'ın kumandasında geri döndüler, geri kalanlar ise Azerbaycan'a gittiler.

Oğuzlar yanına gelince Alâüddevle onlara ihsanda bulundu ve bağrına bastı, böylece Alâüddevle'nin yanında kaldılar. Sonra Horasanlı kumandanlardan birinin Alâüddevle'ye karşı isyan etmek için Oğuzların kendini

15. Gazneli kumandanlarından.

16. Rey yakınlarında, Yakut, *a.g.e.*, IV, 18.

desteklemeye çağırıldığı haberi duyuldu, bunun üzerine Alâüddevle o kumandana haber gönderip yanına getirtti ve yakalayıp Taberek Kalesi'ne hapsetti. Oğuzlar bu işten ürktüler ve bunu soğuk karşıladılar. Alâüddevle onları teskine çalıştıysa da Oğuzlar dinlemedi ve tekrar olay çıkarmağa, yağmacılığa ve yol kesmeye başladılar. Bunun üzerine Alâüddevle Taberistan'da bulunan Ebû Sehl el-Hamdûnî ile haberleşerek Rey meselesinin Mes'ûd'a itaat etmek şartıyla birlikte çözmeyi kararlaştırdı. Ebû Sehl bunun üzerine bu teklifi kabul etti ve Nişabur'a gitti, Alâüddevle ise Rey'de kaldı.

Azerbaycan'daki Oğuzların Yaptıkları ve Oradan Ayrılmaları

Oğuzlardan bir taifenin Azerbaycan'a gittiğini yukarıda anlatmıştık. Vehsudan onların kötülüklerine mani olacağını ve yardım sağlayacağını ümit ederek Oğuzlara ikramda bulunmuş ve akrabalık tesis etmişti.

Bu oğuz taifesinin reisleri Boğa, Göktaş, Mansur ve Dâna adlı beylerdi. Vehsudan'ın ümitleri boşa çıktı, çünkü onlar fitne ve fesat çıkarmağa, adam öldürmeğe ve yağmacılığa devam ettiler. Bunlar sonra Meraga üzerine yürüdüler ve 429 (1037-1038) yılında şehre girdiler. Camiyi yaktılar, halktan pek çok kişiyi öldürdüler. Aynı şekilde Hezbâniye kürtlerinden bir çoğunu da katlettiler. Olay büyüdü ve karışıklıklar arttı.

Kürtler ve diğer şehirlere mensup ahali başlarına gelen felâketi görünce Oğuzların kötülüklerine mani olmak gayesiyle barış ve ittifak yapmak için teşebbüse geçtiler. Ebû'l-Heycâ b. Rebîbüddevle ile Azerbaycan hakimi Vehsudan barış ve iş birliği yaptılar. O bölgenin halkı da onlara katıldı. Böylece Oğuzlar'dan intikam alabilecek hale geldiler. Oğuzlar bütün ülke halkının kendileriyle savaşmak üzere birleştiklerini görünce Azerbaycan'dan ayrılp gittiler; artık orada kalmaları mümkün değildi. İki kola ayrıldılar. Bir kol Rey'de bulunan Oğuzların yanına gitti. Bunların reisleri Boğa idi. Mansur ve Göktaş'ın kumandasındaki diğer kol ise Hemedân'a gidip şehri muhasara etti. Ebû Kâlicâr b. Alâüddevle b. Kâkeveyh¹⁷ orada bulunuyordu. Oğuzlarla savaşmak ve onları oradan uzaklaştırmak için şehir halkıyla anlaştı. Vuku bulan savaşta her iki taraftan da çok sayıda insan öldürüldü. Oğuzlar Hemedan'ı uzun süre muhasara ettiler. Ebû Kâlicâr b. Alâüddevle muhasaranın uzadığını ve onlara karşı koyamayacağını anlayınca Göktaş'a haber gönderip onunla barış yaptı ve akrabalık (sihriyet) tesis etti.

Oğuzların Rey'e giden koluna gelince, bunlar da orayı muhasara ettiler. Burada da Alâüddevle b. Kâkeveyh vardı. Fennâ Husrev b. Mecdüddevle¹⁸

17. Orta ve Batı İran'da hüküm süren Kâkeveyhiler'den (1041-1048), bk. Bosworth, *İslam Devletleri Tarihi* (trc. E. Merçil-M. İpşirli, İstanbul 1980, s. 123.

18. Büveyhî Emîri Mecdü'd-devle'nin (997-1029) oğlu.

ile Sâve hâkimi Deylemli Kâmrev de onlara katılınca sayıları çoğaldı ve kuvvetleri arttı. Alaüddevle onların gittikçe kuvvetlendiğini, kendisinin de giderek zayıfladığını görünce kendisine bir zarar gelmesinden korktu ve Recep ayında Nisan-Mayıs 1038 geceleyin şehri terk etti ve kaçıp İsfahân'a gitti. Bunun üzerine şehir halkı korkup dağıldı ve savaşmaktan vaz geçip kaçmanın yolunu aradılar. Oğuzlar ertesi gün erkenden saldırdılar ve şehir halkı onların karşısında tutunamadılar. [383] Oğuzlar şehre girip fena halde yağmaladılar. Bu arada kadınları da esir aldılar. Yağma beş gün boyunca devam etti. Kadınlar camiye sığınmak zorunda kaldılar. Halk her tarafa dağıldı, kaçacak yer aradı ve herkes kendi derdine düştü. Canını kurtarabilenler bahtiyardı. Daha önce de böyle bir olay olduğu için bu ikinci hadise imha edici bir vak'a oldu; hatta rivayete göre, bazı cumalarda camide elli kişi bile olmazdı.

Alâüddevle Rey'den ayrılınca Oğuzlardan bir grup peşine düştü, fakat yetişemediler ve Kerec tarafına sapıp şehri yağmaladılar. Burada da çok çirkin işler yaptılar. Öte yandan Anasioğlu kumandasındaki bir taife de Kazvin'e gitti. Şehir halkı bir süre onlarla savaştıysa da daha sonra yedi bin dinar vererek onlarla barış yaptılar ve itaat arz ettiler.

Urmiye'de bulunan Oğuzlar ise Erminiye diyarına yürüdüler, onlara da ağır bir darbe indirdiler. Burada oldukça aşırı gittiler, pek çok kişiyi öldürdükleri gibi ganimet ve esir aldılar. Sonra tekrar Urmiye'ye ve Ebu'l- Heycâ' el-Hezbânî'nin hakimiyetindeki şehirlere döndüler. Oğuzların iyi bir komşu olmadığını bilen bölge Kürtleri onlarla savaşa tutuştular. Savaş sırasında pek çok kişi öldürüldü. Oğuzlar bu bölgedeki köyleri de yağmaladılar ve Kürtlerden pek çok kişiyi öldürdüler.

Oğuzların Hemedân'ı Ele Geçirmeleri

Oğuzların Hemedân'ı muhasara edip şehrin hâkimi Ebû Kâlicâr b. Alâüddevle ile barış yaptıklarını yukarıda anlatmıştık. Oğuzlar Rey'e hakim olunca yeniden Hemedân'ı muhasara etmeye başladılar. Kızıl ve adamları hariç diğer Oğuz boyları Rey'den Hemedân üzerine yürüdüler ve oradaki Oğuzlarla birleştiler. Ebû Kâlicâr bunu duyunca onlara mukavemet edemeyeceğini anladı ve şehrin ileri gelenleri ve büyük [384] tüccarlarla Hemedân'dan kaçıp Kinkiver'e¹⁹ sığındı.

Oğuzlar 430 (1038-1039) yılında Hemedân'a girdiler, reislerinden Göktaş, Boğa ve Kızıl da oraya geldiler. Fennâ Husrev b. Meccüddevle b. Büveyh de çok sayıda Deylemli ile onların yanında bulunuyordu. Bunlar daha önceki muharebe sebebiyle Hemedân ahalisine çok kin besledikleri ve öf-

19. Hemedân-Karmisin arasında küçük bir şehir, Yakut, *a.g.e.*, IV, 550.

keli oldukları için şehre girince burayı başka hiç bir şehirde yapmadıkları tarzda fena halde yağmaladılar, kadınları esir aldılar, Dinever köylerine ve Esedâbâd'a seriyeler (çete birlikleri) sevk ettiler. Bu yöreleri tamamen yağmalayıp halkı perişan ettiler. Halka karşı en sert ve en acımasız davrananlar ise Deylemlilerdi. Dinever hâkimi Ebû'l-Feth b. Ebû's-Şevk bunlara karşı savaşçı galip geldi ve onlardan bir topluluğu da esir aldı. Oğuz reîsleri adamlarının serbest bırakılması için Ebû'l-Feth'e haber gönderdiler, fakat Ebû'l-Feth barış ve anlaşma olmadan salıvermeyeceğini bildirdi. Sonunda Ebû'l-Feth'in teklifini kabul edip onunla anlaşma yaptılar, o da esirleri serbest bıraktı.

Daha sonra Hemedân'daki Oğuzlar Ebû Kâlicâr b. Alâüddevle'ye haber gönderip onunla da anlaşma yaptılar. Yanlarına gelip işlerini idare etmesini istediler ve onun görüşüne uygun olarak hareket edeceklerini söylediler. Oğuzlardan evlenmiş olduğu karısını da yanına gönderdiler. Ebû Kâlicâr yapılan teklifi kabul edip Oğuzların yanına geldi, fakat yanlarına gelir gelmez üzerine hücum edip mallarını ve yanında bulunan eşya ve hayvanları yağmaladılar. Ebû Kâlicâr'ın babası bunu duyunca olup bitenleri görmek için İsfahan'dan çıkıp buraya bağlı dağ kasabalarına gitti, orada çok sayıda Oğuz taifesine saldırıp onları mağlup etti ve bir çok kişiyi öldürüp bir o kadarını da esir aldıktan sonra muzaffer olarak İsfahan'a girdi.

Tebriz Şehrin'deki Oğuzların Öldürülmeleri ve Onların Azerbaycan'dan Ayrılıp Hakkâri'ye Gitmeleri

432 (1040-1041) yılında Vehsûdân b. Mehlân Tebriz şehrinde Oğuzlardan çok sayıda insanı öldürdü.

[385] Vehsûdân Oğuzlardan büyük bir cemaati kendileri için hazırladığı bir ziyafete davet etmişti. Bunlar yiyip içtikten sonra ileri gelenlerinden otuz kişiyi tevkif etti, bunun üzerine kalanların cesaretleri kırıldı, moralleri bozuldu. Vehsûdân burada Oğuzlardan bir çok kişiyi öldürdü. Bunun üzerine Urmiye'de oturan Oğuzlar toplanıp Musul'a bağlı olan Hakkâri kasabasına gittiler. Hakkâri'deki Kürtler Oğuzlarla savaşa tutuştular. Aralarında büyük bir savaş vuku buldu. Sonunda Kürtler mağlup oldular; Oğuzlar bunların obalarını, mallarını ele geçirdiler, kadınlarını ve çocuklarını esir aldılar. Kürtler bunun üzerine dağlara ve dar geçitlere sığındılar, ancak Oğuzlar bunları takip edip üzerlerine saldırdılar. Bu defa Kürtler Oğuzları yendiler, bin beş yüz kişiyi öldürdüler, çok sayıda insanı da esir aldılar. Yedi Oğuz beyi ile ileri gelenlerinden yüz kişi de esirler arasında bulunuyordu. Kürtler Oğuzların silâhlarını, hayvanlarını ele geçirdikleri gibi daha önce kendilerinden alınan ganimetleri de geri aldılar. Bunun üzerine Oğuzlar dağ yolunu tuttular ve dağıldılar.

İbn Rebîbüddeve bu haberi işitince geri kalan Oğuzları da imhâ etmek üzere arkalarından asker sevk etti. Daha sonra Rey'de ikamet etmekte olan Oğuz beyi Kızıl öldü. Öte yandan Sultan Tuğrul Bey'in kardeşi İbrahim Yınal Rey'e doğru yola çıktı. Rey'deki Oğuzlar İbrahim Yınal'ın geldiğini duyunca onun önünden kaçtılar ve ondan korkup el-Cibâl bölgesinden ayrılarak 433 (1041-1042) yılında Diyarbekir ve Musul tarafına gittiler.

Oğuzların Diyarbekir'e Girmeleri

433 (1041-1042) yılında Oğuzlar Azerbaycan'dan ayrıldılar. Bunun sebebi şudur:

Tuğrul Bey'in kardeşi İbrahim Yınal, yukarıda zikredildiği gibi, Rey üzerine yürümüş ve [386] bunu duyan Rey'deki Oğuzlar İbrahim Yınal'ın önünden kaçmış ve ondan korkarak el-Cibâl²⁰ diyarını terk edip Azerbaycan'a doğru yola çıkmışlardı, fakat daha önce ahalisine yaptıklarından dolayı orada ikamet edemediler, ayrıca İbrahim Yınal da arkalarından geliyordu. Bunlar İbrahim Yınal ile iki kardeşi Tuğrul Bey ve Dâvûd'a bağlı olduklarından İbrahim Yınal'dan korkuyorlardı. Kendilerine kılavuzluk etmesi için Kürtlerden adam tuttular. Kılavuz bunları ez-Zevezân²¹ üzerindeki sarp dağlardan götürdü. Bunlar Cezîret İbn Ömer'e çıkınca Boğa, Anasıoğlu ve diğer bazı Oğuz beyleri Diyarbekir'e gittiler ve Karadâ, Bâzebdâ, el-Hasaniye ve Habur'u yağma ettiler. Bu arada Mansûr b. Guzoğlu el-Cezîre'de şark tarafında kaldı.

el-Cezîre'de ikamet etmekten olan Süleyman b. Nasruddevle b. Mervân, Mansûr'a adam gönderip barış teklif etti ve kış geçip diğer Oğuzlarla beraber Suriye'ye gidinceye kadar el-Cezîre'ye bağlı kasabalarda oturabileceğini bildirdi. Mansûr bu teklifi kabul etti, her ikisi barışı anlaştılar; Fakat Süleyman Mansûr'a hainlik etmeyi aklına koymuştu, bunun için büyük bir ziyafet tertip etti ve Mansûr'u bu ziyafete çağırdı. Mansûr el-Cezîre'ye girer girmez Süleyman onu yakalayıp hapsedti, bunun üzerine Mansûr'un adamları her tarafa dağıldılar.

Karvâş bu durumdan haberdar olunca Oğuzların arkasından büyük bir ordu gönderdi. Fenek kalesinin²² hâkimleri olan el-Beşneviye Kürtleriyle Nasruddevle'nin askerleri de Karvâş'ın ordusuna katıldılar, Oğuzları takip ederek arkalarından yetiştiler ve onlarla savaşa tutuştular. Oğuzlar ele geçirdikleri bütün ganimetleri vererek kendileri için eman diledilerse de onlar kabul etmediler, bunun üzerine Oğuzlar ölüme meydan okurcasına sa-

20. İsfahan, Hemedan ve Tahran arasında kalan merkezi İran (Irak-ı Acem, Media).

21. Erminiye dağları Ahlat, Azerbaycan, Diyarbekir ve Musul arasında bir bölge, Yakut, *a.g.e.*, III, 177.

22. Ceziret İbn Ömer (Cizre) yakınlarında müstahkem bir kale, Yakut, *a.g.e.*, IV, 315.

vaşmaya başladılar, çok sayıda Arab'ı yaraladıktan sonra çeşitli yönlerde dağıldılar.

[387] Oğuzların bir kısmı yağma için Nusaybin ve Sincâr'a gitmişlerdi; bu hadise üzerine el-Cezîre'ye döndüler ve orayı muhasara ettiler, Araplar kışı geçirmek için Irak'a gidince Oğuzlar Diyarbekir'e gidip şehri yağmalayarak tahrip ettiler, bir çok kişiyi öldürdüler; bunun üzerine Nasruddevle Oğuz beyi Mansûr'u oğlu Süleyman'dan teslim aldı ve Oğuzlara haber gönderip ülkesinden ayrıldıkları takdirde kendilerine çok miktarda mal vereceğini ve Mansûr'u da serbest bırakacağını bildirdi. Oğuzlar bu teklifi kabul edince Nasruddevle de Mansûr'u serbest bıraktı ve vaat ettiği malın bir kısmını gönderdi; fakat Oğuzlar sözlerinde durmadılar ve karışıklıkları daha da artırdılar. Bir kısmı Nusaybin, Sincar ve Habur'a gidip oraları yağma ettiler, bir kısmı da Cüheyne'ye²³ ve el-Ferec (Merc-i Cüheyne)'e bağlı kasabalara gidip yağmaladılar. Karvaş onlardan korktuğu için Musul'a girip kapandı.

Oğuzlar'ın Musul Şehrini Ele Geçirmeleri

Oğuzlar Azerbaycan'dan Nasruddevle b. Mervân'ın idaresindeki belde-lerden Ceziret İbn Ömer'e gittiklerinde bir kısmı yukarıda adı geçen emirleriyle beraber Diyarbekir üzerine yürümüş, geri kalanlar da Bik'â'ya giderek Berkaid'de²⁴ konaklamışlardı. Bunun üzerine Musul emiri Karvaş onları gözetleyip üzerlerine baskın düzenlemek için asker sevketti. Oğuzlar bunu haber alınca Musul'a doğru ilerlediler, korkuya kapılan Karvaş Oğuzlar'a adam gönderip merhamet dilenmeye ve onlara yumuşak davranmaya başladı, ayrıca üç bin dinar verecek oldu, fakat Oğuzlar kabul etmediler. Karvaş'ın ikinci defa elçi gönderip barış teklif etmesi üzerine Oğuzlar on beş bin dinar istediler. Karvaş bu teklifi kabul ederek şehir halkını toplayıp durumu anlattı.

Onlar bu meblâğı toplamaya çalışırken Oğuzlar Musul'a varıp el-Hasbâ'da konakladılar. Karvaş ve askerleriyle bütün şehir halkı Oğuzlara karşı çıkarak bütün gün savaştılar. Ertesi sabah tekrar savaşa başladılar, sonunda Araplar ve şehir halkı mağlup oldular. Karvaş ise evinden bir gemiye binecek kaçtı, mallarının çok az bir kısmını alabildi. Oğuzlar şehre girip yağmaya koyuldular; Karvaş'a ait ne kadar mal, mücevherat, lüks eşya, elbise varsa hepsini aldılar. Karvaş yanındaki bir adamla gemiye binip kurtuldu, [388] es-Sinn'e²⁵ varıp burada konaklayarak Melik Celâlüddevle'ye²⁶ elçi

23. Musul'da Dicle kıyısında bir yerleşim merkezi, Yakut *a.g.e.*, II, 225.

24. Musul'a bağlı büyük bir belde, Yakut, *a.g.e.*, I, 461.

25. Tekrit'in üst tarafında Dicle kıyısında bir şehir, Yakut, *a.g.e.*, III, 305.

26. Büveyhi Hükümdarı (1025-1044), geniş bilgi için bk. Aydın Taneri, "Celâlüddevle", *DİA*, VII, 259-260.

gönderip durumu bildirdi ve yardım istedi. Ayrıca Dübeyş b. Mezyed²⁷ ve diğer Arap ve Kürt emirlerine haber gönderip yardım talep etti ve başına gelen olaylardan şikâyetçi oldu.

Oğuzlar ise Musul'da adam öldürmek, namusa tecavüz etmek ve malları yağmalamak gibi çok çirkin işler yaptılar. Sadece Ebû Necih Sokağı, el-Cessasa, Cârşûk, Şâtû'n-nehr (nehir kıyısı) ve Kasaplar kapısı gibi bazı mahaller Oğuzlara mal vererek yağma ve katliamdan kurtuldular ve bu yüzden Oğuzlar onlara el uzatmadılar.

Musul Halkının Oğuzlara Hücumu ve Onların Yaptıkları

Oğuzların Musul'u ele geçirdiklerini yukarıda anlatmıştık. Bunlar Musul'a yerleşince şehir halkına yirmi bin dinar tutarında vergi tahakkuk ettirip bunu toplamışlardı. Sonra tekrar ahaliye baskı yaptılar, evlerini barklarını arayıp: "Bunlar Arapların malıdır." diyerek onların bir çok malına el koydular, ayrıca dört bin dinarlık vergi daha tarh ettiler. Bu arada Oğuzlardan bir grup Musullu İbn Fergân'ın yanına gidip orada bulunan bir adamı sıkıştırdılar, gayr-ı ahlâkî davranışlarda bulundular ve çirkin sözler söylediler.

Yine Oğuzlardan biri bir Musullu ile kavga edip onu yaraladı ve saçını kestti. Bunun üzerine Musullunun acı dilli annesi yüzünü kana boyadı ve oğlunun kesilen saçını eline alıp: "Allah'tan ve Müslümanlardan yardım istiyorum. Oğlum öldürüldü işte kanı; kızım öldürüldü işte saçı." diye bağırdı ve çarşıları dolaştı. Bunun üzerine ahali galeyana gelerek İbn Fergân'ın evine yürüdüler, onun yanında bulunan Ouzlardan birini ve ele geçirdikleri diğer Oğuzları öldürdükten sonra evi muhasara altına aldılar ve evin damındaki Oğuzlarla çarpışmaya giriştiler. Musullular bir süre sonra evin çatısını delip Oğuzların üzerine saldırdılar ve hepsini öldürdüler. Sadece yedi kişi kurtulabildi. [389] Bunlar arasında Ebû Ali Mansûr da vardı. Mansûr el-Hasbâ'ya gitti, sağ kalan Oğuzlar da onun yanına gittiler.

Göktaş ise büyük bir toplulukla Musul'dan ayrılmıştı. Elçi gönderip durumu haber vermeleri üzerine derhal yanlarına döndü, 25 Receb 435 (27 Şubat 1044) tarihinde zor kullanarak şehre girdi. Şehir halkını kılıçtan geçirdiler, çok sayıda esir aldılar ve mallarını yağma ettiler. On iki gün boyunca halkı öldürüp mallarını yağmaladılar. Ebû Necih Sokağı bu felaketten kurtuldu; çünkü burada oturanlar Emîr Mansûr'a iyilik etmişlerdi, Göktaş bu yüzden onların hukukuna riayet etti. Bu arada katliamdan kurtulanlar da Ebû Necih Sokağı'na sığındılar. Ölüler, defnedecek kimse olmadığın-

27. Nûrû'd-Devle Dübeyş b. Ali b. Mezyed Mezyedî emiri (1018-1081), geniş bilgi için bk. C.E. Bosworth, "Mazyad", *EI*² (İng), VI, 965-966.

dan yollarda kaldı ve kokuştı, daha sonra topluca bir çukura atıldılar. Oğuzlar önce Halife, sonra da Tuğrul Bey adına hutbe okutuyorlardı.

Oğuzlar uzun süre bu bölgede kalıp yukarıda zikrettiğimiz olaylara karışınca Melik Celâlüddeve b. Büveyh, Tuğrul Bey'e mektup yazıp onların yaptıklarını anlattı, ayrıca Nasruddevle b. Mervan da Tuğrul Bey'e bir mektup yazıp onlardan şikâyetçi oldu. Bunun üzerine Tuğrul Bey Nasruddevle'ye yazdığı cevâbî mektupta: "Bana ulaşan haberlere göre adamlarımız ülkenize girmiş ve siz de onlara mal verip güzel muamele etmişsiniz. Halbuki sen sınır boylarında oturuyorsun, asıl sana mal vermek lâzım ki kâfirlerle çarpışasın." diyor ve onları o bölgeden uzaklaştırmak üzere asker gönderdiğini vaad ediyordu.

Oğuzlar daha sonra Ermîniyye diyarına gidip oraları yağmaladılar ve halkını esir almaya başladılar. O kadar esir alınmıştı ki en güzel cariye'nin değeri beş dinardı, erkek kölelere ise kimse dönüp bakmıyordu.

Tuğrul Bey Celâlüddeve'ye gönderdiği mektupta: "Bu Türkmenler bizim kullarımız, hizmetçilerimiz, reâyâ ve tebeamız olup emrimizi tutar, kapımızda hizmet ederlerdi; fakat ne zaman ki Mahmûd b. Sebüktekin hânedânının işini halletmeye kalkıştık ve Harezmi işini yoluna koymak için yapılan daveti kabul ettik, işte o zaman bunlar Rey'e gittiler, orada bozgunculuk ve fesat çıkarmaya başladılar. Bu yüzden Horasan'dan askerlerimizle üzerlerine yürüdük. Onların emân dileyebileceklerine affımıza ve merhametimize sığınacaklarına inanıyorduk, fakat onları korku istilâ etti, haşmetimiz onları bizden uzaklaştırdı. Ne olursa olsun onları itaat ettirerek bayrağımız altına iade etmemiz; ister yakında, ister uzakta olsunlar, ister yükseklere (dağlara) çıksınlar isterse ovalara insinler bu inatçı âsilere ceza olmak üzere şiddetimizden bir parça tattırmamız lâzımdır" diyordu.

[390] *Musul Emîri Karvâş'ın Oğuzlara Galip Gelmesi*

Karvâş'ın Sinn'e doğru gittiğini ve çevresindeki emirlere mektup yazarak onlardan yardım istediğini daha önce anlatmıştık. Celâlüddeve ordusundaki Türkler itâat etmedikleri için kendisine yardım edememiş, Dübeyş b. Mezyed ise bütün Ukayloğullarıyla beraber ona yardıma gitmişti. Ebu's-Şevk ile İbn Verrâm ve diğerleri de yardımcı kuvvetler gönderdiler, fakat bunlar savaşa yetişemediler, çünkü Karvâş Ukayloğulları ve Dübeyş'in yardımını sağlar sağlamaz Musul üzerine yürümüştü.

Bu haber Oğuzlara ulaşınca Tell Afer²⁸ (Tell-Ya'fer), Bûmariyye²⁹ ve o havâlideki diğer kasabalara çekildiler. Anasioğlu ve Boğa'nın riyasetinde

28. Musul-Sincar arasında müstahkem bir kale, Yakut, *a.g.e.*, II, 46.

29. Tell-Ya'fer yakınlarında küçük bir belde, Yakut, *a.g.e.*, I, 606.

Diyarbakir'de bulunan Oğuzlara haber gönderip Araplar'a karşı kendilerine yardım etmelerini istedi; bunun üzerine onlar derhal Musul'daki Oğuzların yardımına koştular.

Karvâş onların geldiğini duydu, fakat cesaretleri kırılmasın ve korkuya kapılmasınlar diye adamlarına haber vermedi. Sonra harekete geçip "Accâc" denilen yerde konakladı, bu arada Oğuzlar da gelip el-Ferec (Merc)'e bağlı Re'su'l-Eyyil'de karargâh kurdular. Aralarında yaklaşık iki fersah mesafe vardı. Oğuzlar Arapları rahatlıkla yenebilecekleri düşüncesine kapılarak onların obalarına kadar yaklaştılar.

20 Ramazan (2 Ekim 1029) sabahı başlayan savaş sonunda Oğuzlar galip geldiler ve Araplar bozguna uğrayarak geri çekildiler. Savaş Arapların obalarının yakınında cereyan etti, Arap kadınları da savaşı seyrediyorlardı. Öğlene kadar Oğuzlar galip durumdaydı, sonra Allah Araplara yardım etti ve onlar üstün duruma geçtiler. Nihayet Oğuzlar bozuldular ve Araplar onları kılıçtan geçirmeye başladılar. Bu arada dağılan Oğuzlardan bir çok kişi öldürüldü, Araplar Oğuz beylerinin çadır ve obalarını ele geçirdiler, bütün mallarını ganimet aldılar. Akşam olunca iki taraf birbirlerinden ayrıldı.

[391] Karvâş ölülerin bir çoğunun kafalarını bir gemiye doldurup Bağdad'a gönderip şehre yaklaşıncâ Türkler ırkdaşlarının kafalarını alıp defnettiler ırk ve hamiyet duygusuyla kesik başların Bağdad'a götürülmesine mani oldular. Allah, Musul ahalisini onların şerrinden kurtardı. Karvâş, daha sonra Oğuzları Nusaybin'e kadar takip ettikten sonra geri döndü. Oğuzlar ise Diyarbakir'e gidip şehri yağmaladılar, daha sonra Ermîniye ve Rum diyarına da gidip oraları yağma ettiler. Buradan Azerbaycan diyarına gittiler. Karvâş etrafındaki emirlere mektup yazıp bu zaferini müjdeledi. Urmiye hakimi İbn Rebibüddevle'ye yazdığı mektupta da Oğuzlardan üç bin kişiyi öldürdüğünü bildiriyordu. İbn Rebibüddevle Karvâş'ın elçisine: "Tuhaf şey! Bunlar benim ülkemden geçerken üzerinden geçmek zorunda oldukları köprüye adam koyup onları saydırdım. Maiyetleriyle birlikte sayıları otuz bin küsurdu. Bu bozgunu müteakip dönüşlerinde ise sayıları beş bini bile bulmuyordu. Buna göre ya öldürüldüler, ya da başka bir şekilde helâk oldular" diyordu.

Şairler bu galibiyeti dolayısıyla Karvâş'a medhiyeler yazdılar. İbn Şibl de yazdığı bir kasîdeyle onu medhedyordu.

Oğuzların Irak kolunun haberleri bundan ibarettir. Devletleri, olayları senelere göre (kronolojik olarak) zikredecek kadar uzun sürmediğinden ve kısa süre içinde dağılan yaz bulutuna benzediğinden dolayı sırayla burada anlattık.

Selçuklulara gelince, onlara ait olayları kronolojik olarak zikredece-

ğiz ve inşaallah onların ilk devirlerini 432 (1040) yılından itibaren anlatmaya başlayacağız.

Çeşitli Olaylar

ez-Zâhir³⁰ bu sene Anuştekin el-Berîdî kumandasındaki bir orduyu Mısır'dan yola çıkardı. Sâlih b. Mirdâs öldürüldü ve Nasr b. Sâlih Haleb şehrine hakim oldu. Bunu 402 yılı vukuâtı arasında zikretmiştik.

[457] Tuğrul Bey'in Horasan'da yaptıkları

Rükneddin Ebû Tâlib Tuğrul Bey Muhammed b. Mikâil b. Selçuk bu sene Nişâbûr'a hakim oldu ve şehre girdi.

Sebebi şudur:

Daha önce anlattığımız gibi, Seçluklulara bağlı Oğuzlar Horasan'a ayak bastıkları zaman fesat çıkarıp yağmacılık yapmışlar, şehirleri tahrip ederek çoluk çocuğu esir almışlardı. Bunu duyan Melik Mes'ûd b. Mahmud Hâcibi Subaşı kumandasındaki otuz bin kişilik bir orduyu Oğuzların üzerine sevk etmiş, [458] Subaşı Gazne'den yola çıkıp Horasân'a varınca Oğuzlardan kurtulan ve zarar görmeyen beldelerde ikamet ederek o bölge ahâlisine ağır yük olmuştu. Hatta Oğuzların tahrip etmediği yerleri bile harabeye çevirmişti. Bir sene boyunca Oğuzları uzaktan takip ederek müdafaaya çekilen Subaşı Oğuzlar uzaklaştıkça onları takip ediyor, fakat onlar üzerine yürüyünce savaştan korktuğu ve savaşa girmek istemediği için geri dönüyordu. Bu yılın başında Subaşı Serahs'ın arkasında yer alan bir köyde bulunuyordu; Oğuzlar ise Tuğrul Bey ile beraber Merv önlerinde idiler. Subaşının yaklaştığını duyunca üzerine yürüdüler ve vardıkları gün savaşa tutuştular. Geceleyin karanlık bastırınca Subaşı taşınması kolay olan hafif eşyalarını alıp yakın adamlarıyla beraber kaçtı, çadırlarını ve yaktıkları ateşleri olduğu gibi bıraktılar. Rivayete göre Subaşı bu işi Oğuzlarla anlaşarak yapmıştır. Subaşının geri kalan askerleri ise sabahleyin durumu öğrenince kaçıp gittiler, böylece Oğuzlar onların karargâhında silâh vs. ne buldularsa hepsini aldılar, geri kalan Hindlilerden pek çok kişiyi de öldürdüler.

Daha sonra Tuğrul Bey'in kardeşi ve Alp Arslan'ın babası olan Dâvûd Nişâbûr üzerine yürüdü. Ebû Sehl el-Hamdûnî ve maiyyetindekiler Dâvûd'un hareketini haber alınca Nişâbûr'dan ayrıldılar. Dâvûd ve yanındakiler Nişâbûr'a geldiler ve çatışma olmadan şehre girdiler. Dâvûd şehrin idaresinde hiç bir değişiklik yapmadı. Onlardan sonra Tuğrul Bey de Nişâbûr'a ulaştı. Bu sırada kendilerine halifenin elçileri geldi;

30. Fâtımî halifesi (1021-1036).

Halife Nişâbûr, Rey, Hemedan ve el-Cibâl'deki Oğuzlara haber gönderip onları yağmacılık, adam öldürme ve tahribattan menediyor ve onlara bu konuda nasihatte bulunuyordu. Oğuzlar halifenin elçilerine ikrâm, hürmet ve hizmet ettiler.

Dâvûd, Tuğrul Bey'e şehri yağmalamak istediğini söylediye de Tuğrul Bey Ramazan ayında bulduklarını öne sürerek bunu uygun bulmadı, o da Tuğrul Bey'in fikrini kabul etti. Davud Ramazan ayı çıktıktan sonra yağmaya kesin karar verdi, ancak Tuğrul Bey bu defa da halifenin elçilerinin ve mektubunun geldiğini ileri sürerek yine mani olmak istedi, fakat Dâvûd onun sözlerine kulak asmadı ve yağmacılığa karar verdi. Bunun üzerine Tuğrul Bey bir bıçak çıkardı ve: "Allah'a yemin ederim ki, eğer en ufak bir şey yağma edersen kendimi öldürürüm" dedi. Dâvûd (Çağrı Bey) da bunun üzerine yağma fikrinden vazeyti ve halktan taksitle haraç almaya razı oldu. Nişâbûr halkının ödemesi gereken haracı yaklaşık otuz bin dinar olarak tespit ettiler ve bu meblâğı toplayıp adamlarına dağıttılar.

[459] Tuğrul Bey hükümet konağına(şaray) yerleşti ve Sultan Mes'ûd'un tahtına oturdu. Horasan valilerinin adetini devam ettirerek haftanın iki gününü halkın şikâyetlerini dinlemeye ve davalarına bakmaya (mezâlim) ayırdı. Öte yandan kardeşi Dâvûd'u Serahs'a gönderdi ve orayı zaptetti. Daha sonra Belh hariç diğer Horasan şehirlerini ele geçirdiler. Hutbeyi göz boyamak gayesiyle Sultan Mes'ûd adına okutuyorlardı. Bunlar Tuğrul Bey, Dâvûd (Çağrı Bey) ve Yabgu olmak üzere üç kardeştiler. Asıl adı İbrahim olan Yinal ise Tuğrul Bey ile Çağrı Bey'in ana bir üvey kardeşleriydi.

Daha sonra Mes'ûd Gazne'den hareket etti ve İnşallah ileride zikredeceğimiz olaylar meydana geldi.

[462] *Melik Mes'ûd'un Gazne'den Horasan'a Gelmesi ve Selçukluların Oradan Uzaklaştırması*

Melik Mes'ûd bu sene Safer ayında (Kasım 1038) Gazne'den Belh'e geldi ve oğlunu çekindiği Karahanlı hükümdarlarından birinin kızıyla evlendirdi. Harezmi Cendli Şah Melik'e ikta etti, Şah Melik de doğru Harezmi'ye gitti. Harezmsah İsmail b. Altuntaş orada bulunmaktaydı, hemen askerlerini toplayıp Şah Melik'in karşısına çıktı ve onunla savaşa girdi. Aralarındaki savaş bir ay sürdü, sonunda İsmail mağlup olup Selçuklulardan Tuğrul Bey ve kardeşi Davud'a sığındı, böylece Şah Melik Harezmi'ye ele geçirdi.

Mes'ûd, 428 yılı başında (Ekim 1036) Gazne'den hareket etmişti. Onun Gazne'den hareket etmesinin sebebi de Oğuzlarla ilgili haberler

ve onların ülkede yaptıkları tahribat ve halka verdikleri zararlardı. Oğuzlar Horasan şehirlerini istilâ ediyor, halkı öldürüyor, çoluk çocuğu esir alıyorlardı. Mes'ûd bir süre Belh'te kalıp istirahat etti, Harezme meselesini ve Karahanlılarla olan işlerini hallettikten sonra Şubaşı'yı takviye etmek ve böylece Oğuzlar meselesini ciddî olarak ele alıp onları tamamen yok etmek üzere yardımcı kuvvetler gönderdi; fakat Subaşı da onların hakkından gelecek cesaret ve kabiliyet yoktu, âdeti olduğu gibi işi uzatıp vakit kazanmak niyetindeydi.

Bu sebeple Mes'ûd b. (Mahmûd) b. Sebüktekin bizzat kendisi Belh'ten hareket ederek Serahs üzerine yürüdü. Oğuzlar Mes'ud ile karşılaşmaktan çekindiler [463] bu yüzden de hile ve aldatma yoluna saparak Merv ile Harezme arasındaki çöle çekilmek niyet ve kararında olduklarını belirttiler. Mes'ûd'un askerleri bunları takip edip yakalamak isterken Oğuzlara mensup bir grupla karşılaştılar; savaşa tutuşup onları mağlup ettiler ve bir çoğunu öldürdüler.

Daha sonra bu yılın Şaban ayında (Nisan-Mayıs 1039) Sultan Mes'ûd bizzat kendisi Oğuzlara hücum etti ve galip geldi; bunun üzerine Oğuzlar Mes'ûd'un yanından uzaklaştılar. Daha sonra ise Merv yakınlarında Mes'ûd'a yeniden yaklaştılar. Mes'ud onlarla tekrar savaştı ve yaklaşık bin beş yüz kişiyi öldürdü. Geri kalanlar kaçıp her zaman saklandıkları çöle çekildiler.

Öte yandan Nişabur halkı da şehirdeki Oğuzlara karşı ayaklanıp bir kısmını öldürdüler, geri kalanlar da çöldeki arkadaşlarının yanına gittiler. Mes'ûd, Oğuzları takip etmek ve nerede olurlarsa olsunlar onları yakalamak için ordu hazırlamak üzere Herat'a gitti, Tuğrul Bey ise Mes'ud'dan uzak yerlere çekildi ve her tarafı yağmaladı. Halk oraya buraya dağılmış olduğundan ellerini ganimetlerle doldurdular. Bunun üzerine Mes'ûd, Tuğrul Bey'i yakalamak üzere harekete geçti. Mes'ûd yaklaşınca Tuğrul Bey onun önünden kaçıp Ustûvâ'ya³¹ gitti ve orada kaldı. Mevsim kıştı. Kar ve soğukların Mes'ûd'un kendisini takip edip yakalamasına mani olacağını zannediyordu, fakat Mes'ûd onun arkasından Ustûvâ'ya gitti. Bunun üzerine Tuğrul Bey oradan ayrıldı ve Tus yoluna girerek sarp dağlara ve çıkılması zor dar geçitlere saklandı. Sultan Mes'ûd bu defa veziri Ahmed b. Muhammed b. Abdü's-Samed'i büyük bir orduyla Tuğrul Bey üzerine sevk etti. Vezir bir süvari birliğiyle yol alıyordu. Tuğrul Bey onun yaklaştığını görünce bulunduğu yerden ayrılp Ebiverd taraflarına gitti.

31. Nişabur civarında bir bölge, Yakut, *a.g.e.*, I, 208-209.

Mes'ûd da şayet Tuğrul Bey o tarafa gidecek olursa onun önünü kesmek gayesiyle o tarafa gitmişti. Nihayet Tuğrul Bey Mes'ûd'un öncü birliklerine rastladı ve savaşa girdiler, fakat Gazneli kuvvetleri galip geldi ve Tuğrul Bey'in adamlarından bir çoğu emân diledi. Her taraftan takip edildiğini gören Tuğrul Bey tekrar Harezm'e doğru çöllere çekildi ve oldukça içerilere gitti.

Oğuzlar Horasan'dan ayrılınca Mes'ûd, Tus dağlarından çıkılması imkânsız sarp bir dağa hareket etti. [464] Bu dağda yaşayan halk Oğuzlarla işbirliği yapıp fitne ve fesada karışmışlardı. Oğuzlar bu bölgeden ayrılınca bu dağ halkı dağlarının sarp ve çıkılmasının imkansız olmasına güvenerek oralara saklandılar. Mes'ûd geceleyin süvarileriyle yalın kılıç bunların üzerine yürüdü ve hiç beklenmedik bir anda üzerlerine saldırdı. Dağlılar ailelerini ve mallarını bırakıp dağın tepesine çıkıp saklandılar. Mes'ûd'un askeri de onların mallarını ve biriktirmiş oldukları eşyayı ganimet aldılar.

Mes'ûd daha sonra askerlerine dağın tepesine çıkmalarını emretti ve bizzat kendisi de savaşa girdi. Bu sırada dağdakiler Gazneli kuvvetlerine saldırdılar ve onlarla benzeri görülmemiş bir tarzda savaştılar, mevsim kıştı, dağlar karlarla kaplıydı, bu yüzden pek çok asker dağ aralarında ve yollarda helak oldu. Sonunda dağlıları mağlup ederek bir çok kişiyi esir aldılar, öldürdüler ve böylece onların işini bitirip müslümanları onların şerrinden kurtardılar.

Mes'ûd 431 yılı Cemaziyelevvel ayında (Ocak-Şubat 1040) hem kendileri istirahat etmek, hem de hayvanlarını dinlendirmek, böylece ilkbaharda daha zinde olarak Oğuzları takip etmek ve çöllere çekilseler dahi peşlerini bırakmamak niyet ve azmiyle Nişabur'a hareket etti. Bu hadise ile Oğuzların Horasan'dan uzaklaştırılmaları, inşaallah ileride anlatacağımız üzere, 431 (1039-1040) yılında meydana gelmiştir.

[473] *Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu ve Sırayla Haberleri*

Bu sene Mikâil b. Selçuk b. Dukak'ın iki oğlu Sultan Tuğrul Bey Muhammed ile Çağrı Bey Davud'un hakimiyetleri kuvvetlendi.

Önce Tuğrul Bey'in ataları hakkında bilgi vereceğiz, sonra da bizzat Tuğrul Bey'in durumunu ve sultan oluncaya kadar geçirdiği safhaları anlatacağız. Gerçi daha önce onlarla ilgili haberlerin çoğunu yıllara göre ayırarak zikretmiştik, ama hepsini bir arada ve sırayla anlatmanın daha uygun olacağını düşünerek burada o haberleri toplu olarak zikrettik.

Dukak'a gelince: Kelime anlamı "demir yay" demek olan Dukak yiğit, ileri görüşlü ve tedbirli bir insandı. Oğuz Türklerinin başbuğu ve her

zaman ve her hususta fikir danıştıkları bir şahıstı. Onun sözlerine muhalefet etmez, emirlerine karşı çıkmazlardı. "Yabgu denilen" Türk hakanı bir gün asker toplayıp İslam ülkelerine yürümek ister, fakat Dukak ona mani olur. Yabgu ile münakaşa ederler, bu arada Türk hakanı çok kaba ve ağır sözler söyler, bunun üzerine de Dukak onu tokatlar ve başını yarar. Hakan'ın adamları Dukak'ın etrafını sararlar ve onu yakalamak isterler, fakat Dukak kendini müdafaa eder ve onlarla çarpışır. Adamlarının toplanıp Dukak'ı müdafaa etmeleri üzerine de Yabgu'nun adamları dağılırlar. Sonra araları düzelir ve Dukak Yabgu'nun yanında kalır. Bu sırada Selçuk adlı bir oğlu dünyaya gelir.

[474] Selçuk büyüyünce onda asalet ve liderlik vasıfları belirmiş, bu sebeple Türk hakanı onu kendi yanına alarak önemli mevkilere tayin etmişti. Bu arada ona "ordu kumandanı" demek olan "Subaşı" lakabını vermişti. Hakan'ın karısı Selçuk'un ilerlediğini, yükseldiğini ve halkın ona itaat edip boyun eğdiğini görünce kocasını Selçuk'a karşı dikkatli olmağa çağırır ve ısrarla onu öldürmesi için kışkırttı.

Bunu haber alan Selçuk bütün adamlarını ve kendine itaat edenleri yanına alıp "darül-harb"den İslâm ülkelerine gitti, iman etme mutluluğuna erdi ve Müslümanlara komşu olmak bahtiyarlığına kavuştu. Mevki ve itibarı arttı, büyük bir emîr oldu ve halk ona daha çok itaat arz etti. Selçuk, Cend³² taraflarında ikamet edip henüz İslâmı kabul etmemiş olan Türkler üzerine cihada çıktı. Gayrimüslim Türklerin Hakanı o diyardaki Müslümanlardan haraç almaktaydı. Selçuk, Hakan'ın âmilleri (tahsildârlar)ni oradan kovdu ve bu bölge Müslümanların hakimiyetine girdi.

Harun b. İlig Han (Karahanlı) Sâ mânî hükümdarlarından birinin bir kısım topraklarını istilâ edince, Sâ mânî hükümdarı Selçuk'a haber gönderip yardım istemiş. Selçuk da adamlarını oğlu Arslan kumandasında ona yardıma göndermişti. Selçuklu kuvvetlerinin yardımı sayesinde Sâ mânî hükümdarı, Harun'a üstünlük sağladı ve onun daha önce işgal ettiği yerleri geri aldı. Arslan bundan sonra babasının yanına geri döndü.

Selçuk'un Arslan, Mikâil ve Mûsâ adlarında üç oğlu vardı. Selçuk 107 yaşında Cend'de ölüp orada toprağa verildi. Geride kalan oğullarından Mikail gayrimüslim Türk ülkelerine cihada çıkarak bizzat kendisi savaşa girdi ve Allah yolunda şehit düştü. Geride Yabgu, Tuğrul Bey Muhammed ve Çağrı Bey Davud adlı üç çocuğu kaldı. Selçuk'a bağlı kavim ve

32. Siriderya (Seyhun) kıyısında bugün mevcut olmayan tarihi bir şehir, Geniş bilgi için bk. Abdülkerim Özyıldırım, "Cend", *DİA*, VIII, 359-360.

kabileler onlara itaat eder, emir ve yasaklarından dışarı çıkmazlardı. Bunlar Buhara'ya yirmi fersah mesafedeki bir yerde konakladılar. Buhara emiri³³ onlardan korktu ve bu yüzden de çok kötü davrandı, onları yok etmek ve başlarına ağır bir darbe indirmek istedi; bunun üzerine Selçuklular Türkistan hakanı Karahanlı Buğra Han'a sığındılar, onun ülkesinde ikamet ettiler [475] ve onun himayesine girip kendilerini emniyete aldılar. Fakat Tuğrul Bey ile kardeşi Davud ikisi birlikte Buğra Han'ın yanında bulunmamaya karar verdiler; birisi Buğra Han'ın yanında kalırken diğeri onun kendilerine bir oyun yapmasından korkarak kavminin yanında kalacaktı ve daima bu şekilde kaldılar.

Daha sonra Buğra Han ikisini birlikte yanında bulundurmağa ne kadar çalıştı ise de hiç bir zaman ikisi birlikte yanına gelmediler. Buğra Han bunda başarılı olamayınca Tuğrul Bey'i yakaladı ve esir aldı; bunun üzerine Çağrı Bey kavmiyle ve kendisine itâat eden diğer şahıslarla beraber kardeşini kurtarmak için ayaklandı. Buğra Han'ın üzerine yürüdüler. Buğra Han da Çağrı Bey'e karşı asker sevk etti. İki taraf savaşa tutuştu. Sonunda Buğra Han'ın askerleri mağlup oldu ve pek çoğu öldürüldü. Çağrı Bey kardeşini esirlikten kurtardı, hep birlikte Buhara yakınlarındaki Cend'e giderek orada ikamet ettiler.

Sâmânî Devleti yıkılıp İlig Han Buhara'ya hakim olunca Tuğrul ve Çağrı Beyler'in amcaları olan Arslan b. Selçuk'un Maverâünnehr'deki nüfuz ve itibarı arttı. İlig Han'ın kardeşi Arslan Han tarafından hapsedilen Ali Tekin hapisten kaçarak Buhara'ya geldi ve şehri istila etti, Arslan b. Selçuk ile de ittifak edip onlara karşı kendilerini korudu ve böylece durumları kuvvetlendi. Bunun üzerine Arslan Han'ın kardeşi İlig Han üzerlerine yürüdü, yapılan savaşta Arslan ile Ali Tekin İlig Han'ı mağlup ettiler ve Buhara'da kaldılar.

Ali Tekin, Yemînüddeve Mahmûd b. Sebüktekin'in sınırdaki şehirlerine sık sık taarruz eder ve onun Türk hükümdarlarına gönderdiği elçilerin yolunu keserdi. Yukarıda zikrettiğimiz gibi, Mahmûd Ceyhun'u geçince Ali Tekin Buhara'dan kaçtı, Arslan b. Selçuk ve kavmi ise çöllere ve kumluk araziye çekilerek Mahmûd'dan korundular. Mahmûd Selçuklular'ın kuvvetini, şevket ve azametini, sayılarının çokluğunu görünce, Arslan b. Selçuk'a mektup gönderip onu kendi tarafına çekmeğe çalıştı ve teşvik etti, o da bu teklifi kabul edip Mahmûd'un yanına geldi. Ne var ki Mahmûd yanına gelmez onu yakaladı ve hiç zaman tanımadı. Bir kaleye hapsedip çadırlarını yağmaladı. Arslan'ın aile fertlerine ve kavmine ne yapılması gerektiğini adamlarıyla istişare etti. Mahmud'un yakın adamlarından en büyüğü

33. Maverâünnehr hakimi İlig (İlek) Han. Bu hususta bk. Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, I, Kuruluş Devri*, Ankara 1989, s. 97 vd.

olan Arslan Câzib, ok atamaz hale gelsinler diye baş parmaklarının kesilmesini [476] veya Ceyhun nehrinde boğulmalarını tavsiye etti. Bunun üzerine Mahmûd ona "Ne kadar katı kalpli ve taş yürekliisin." dedi ve onları Ceyhun nehrinin öbür yakasına geçirmelerini emretti. Nehrin öte yakasına geçen Oğuzları Horasan'ın muhtelif yerlerine dağıttı ve üzerlerine vergi tahakkuk ettirdi. Vergi memurlarının zulüm ve haksızlık edip mallarına ve çocuklarına el uzatmaları üzerine Selçuklular'a mensup iki binden fazla şahıs oradan ayrılıp Kirman'a, oradan da İsfahan'a gittiler. Bunun üzerine Selçuklularla İsfahan hakimi Alâüddeve b. Kâkeveyh arasında daha önce anlattığımız savaşlar cereyan etti, bu yüzden bu defa İsfahan'dan ayrılıp Azerbaycan'a gittiler. Bunlar Arslan b. Selçuk'a mensup olan topluluktu.

Arslan b. Selçuk'un kardeşlerinin çocuklarına gelince: Buhara hâkimi Ali Tekin onları mağlup etmek için hileye başvurdu. Yusuf b. Mûsâ b. Selçuk'a haber gönderip ona pek çok vaadlerde bulundu, ısrarla kendi tarafına geçmesini istedi ve onu yanına çağırırdı. Tuğrul Bey Muhammed ile Çağrı Bey'in amcazâdesi olan Yusuf da Ali Tekin'in bu teklifini kabul etti. Ali Tekin yanına gelen Yusuf'u ülkesindeki bütün Türklerin reisliğine getirip bir çok iktalar tevcih etti, ayrıca "Emîr İnaç Yabgu" lâkabını verdi.

Ali Tekin'i böyle bir hileye başvurmağa sevkeden âmil Tuğrul ve Çağrı Beylere karşı Yusuf'tan, onun kavim ve adamlarından istifade etmek, bunun için de onları birbirlerine düşürerek dirlik ve düzenlerini bozmak istemesiydi, fakat onları Ali Tekin hilesinin işe yaramadığını ve bu yolla arzusunun gerçekleşmeyeceğini anlayınca Yusuf'un öldürülmesini emretti. Bu emir yerine getirildi ve Yusuf öldürüldü. Yusuf'un öldürülmesi işini Ali Tekin'in emîrlerinden Alp Kara üstlenmişti. Yusuf'un öldürülmesi Tuğrul Bey ve kardeşi Çağrı Bey ile onların kabile ve damlarına çok ağır geldi; karalar giydiler ve Yusuf'un intikamını almak için güçlerinin yettiği kadar asker topladılar. Ali Tekin de aynı şekilde asker topladı ve Selçuklular üzerine sevk etti. Yapılan savaş sonunda Ali Tekin'in askerleri mağlup oldu. Çağrı Bey'in oğlu Alp Arslan bu savaştan önce 1 Muharrem 420 (20 Ocak 1029) tarihinde doğmuştu. Bunun uğur saydılar. [477] Diğer bir rivayete göre Alp Arslan başka bir tarihte dünyaya gelmişti.

Tuğrul Bey ve Çağrı Bey 421 (1030) yılında amcazâdeleri Yusuf'u öldüren Alp Kara üzerine yürüdüler ve onu öldürdüler, ayrıca Ali Tekin'in askerlerinden bir gruba da saldırıp ağır darbe indirdiler ve yaklaşık bin kişiyi öldürdüler. Bunun üzerine Ali Tekin de askerlerini topladı; kendisi, çocukları ve eli silah tutan adamları hep birlikte Selçuklular'ın üzerine yürüdüler. Ülke halkından çok sayıda insan da onlarla beraber Selçuklular'ın peşine düşmüştü. Böylece Selçuklular'ı her taraftan kuşattılar ve onlara ağır bir darbe indirdiler. Bu büyük savaşta çok sayıda Selçuklu askeri öldürüldü, malları ve çocukları ele geçirildi, çoluk çocukları esir alındı. Nihayet

zaruretler onların tekrar Horasan'a geçmelerine sebep oldu.

Selçuklular Ceyhun'u geçince Harezmşah Harun b. Altuntaş onları kendisiyle iş birliği yapmağa ve tek bir el halinde birleşmeğe davet etti; bunun üzerine Tuğrul bey ve iki kardeşi Davud ile [amcası Mûsâ] Yabgu Harezmşah Harun'un yanına gittiler, 426 (1034-1035) yılında Harezm dışında karargâh kurdular. Harun'a güvenmişlerdi ve ondan kendilerine bir zarar gelmeyeceğine inanmışlardı; fakat Harun onlara hainlik etti, Emîr Şah Melik'i bunlara karşı sevk etti, Şah Melik de Harun'un askerleriyle beraber Selçuklulara bir gece baskını düzenledi, pek çok kişiyi öldürdü, esir aldı ve mallarını yağmalayıp hainliğin en âdisini yaptı. Bunun üzerine Selçuklular bütün kavim ve aşiretleriyle Nesa çöllerine çekildiler, sonra aynı yıl Merv'e gittiler. Hiç kimseye kötülük yapmadılar, çoluk çocukları esaret hayatı yaşamağa devam etti.

Daha önce anlattığımız gibi, Mes'ûd b. Mahmûd bu sene ele geçirdiği Taberistan'da idi. Ona haber gönderip emân dilediler. Ülkesinde fitne fesat çıkaran taifelerle savaşıp onları oradan uzarlastıracaklarına, gerek bu bozgunculara ve gerekse diğerlerine karşı kendisinin en büyük yardımcılarını olacaklarına söz verdiler; fakat Mes'ûd bunların elçilerini tevkif edip üzerlerine hacibi İltoğdu ve diğer büyük emîrlerin kumandasında çok sayıda asker sevk etti. Bunlar Selçuklular'ın üzerine yürüdüler, bu yılın şaban ayında (Haziran-Temmuz 1035) Nesa'da karşı karşıya geldiler ve savaşa tutuştular. Ortalık kızıştı, sonunda Selçuklular mağlup oldu, malları yağmalandı. [478] Bu arada ganimet yüzünden Mes'ûd'un askerleri arasında anlaşmazlık çıktı ve birbirlerine girdiler.

Selçuklular mağlup olunca Çağrı Bey onlara: "Şimdi Gazneli kuvvetleri atlarından inip endişesiz bir şekilde istirahatata çekilmiştir. Takip edilmediklerinden de emîndirler. Eğer hemen onların üzerine yürürsek belki de amacımıza ulaşırız" dedi. Bunun üzerine geri dönüp birbirleriyle çekişmekte ve savaşmakta olan Gazneli kuvvetlerine yetiştiler, üzerlerine saldırıp ağır bir darbe indirdiler, bir çok kişiyi öldürüp esir ettikleri gibi Gaznelilerin kendilerinden ganimet aldığı malları ve esirleri de kurtardılar. Bozulan Gazneli kuvvetleri Sultan Mes'ûd'un yanına döndüler. Sultan bu sırada Nişâbûr'da bulunuyordu. Selçukluların itaat isteklerini kabul etmediğine pişman oldu, onların azamet ve heybetinin kendi askerlerinin kalblerine korku saldığını, bu galibiyet sebebiyle Selçukluların ümitlerinin arttığını, başlangıçta savaşmaktan korktukları sultanın askerlerine karşı şimdi cesaretle savaşacaklarını anladı ve buna benzer hadiselerin tekerrüründen korktu, bu sebeple de elçi gönderip onları tehdit etti. Bunun üzerine Tuğrul Bey kendi imamına: "Sultan Mes'ûd'a şunları yaz, başka bir şey ilave etme" dedi: "Ey Allahım! Mülkün asıl sahibi sensin. Sen mülkü dilediğine verir, mülkü dilediğinden çekip alırsın. Dilediğini aziz kılar, dilediğini zelil edersin.

İyilik yalnız senin elindedir. Sen her şeye hakkıyla kadirsin" (Âl-i İmrân suresi, 3/26).

İmam, Tuğrul Bey'in dediğini yazdı. Mektup Sultan Mes'ud'un eline geçince cevabının yazılmasını emretti. Bunun üzerine güzel vaatlerle dolu bir mektup yazıldı ve mektupla birlikte değerli hil'atler gönderildi; ayrıca Ceyhun nehri kıyısındaki Âmülü-ş-Şatt'a gitmelerini emrederek orada olay çıkarmamalarını istedi. Davud'a, Dihistan'ı, Tuğrul Bey'e Nesa'yı ve Yabgu'ya da Ferâve'yi ikta etti ve her birine "Dihkan" unvanını verdi; fakat Selçuklular Sultanın elçisini ve gönderilen hilatleri hafife aldılar ve elçiye : "Eğer sultanın bizi ele geçirdiğinde sağ bırakacağını bilseydik hiç şüphesiz ona itaat ederdik, ancak iyi biliyoruz ki, sultan ele geçirdiği takdirde daha önce yaptıklarımızdan dolayı bizi derhal öldürecektir. Bu sebeple ona itaat etmeyeceğiz ve güvenmeyeceğiz" dediler ve olay çıkarmağa devam ettiler. Sonra bundan vazgeçip bozgunculuğu terk ettiler, "Eğer Sultanla hesaplaşabileceksek ne âlâ; yoksa dünyayı mahvetmenin ve halkın mallarını yağmalamanın lüzumu yoktur" dediler. Sultan Mesûd'a adam gönderip sözde ona itaat arz etmiş ve fenalaktan vazgeçmiş gibi görünerek onu aldattılar [479] ve amcaları Arslan b. Selçuk'u hapisten çıkarmasını istediler. Sultan da kabul etti ve Arslan'ı Belh'te huzuruna getirip ona kardeşinin çocukları Tuğrul Bey, Çağrı Bey ve Yabgu'ya haber gönderip doğruluk üzere olmalarını, fitne ve fesattan el çekmelerini tavsiye etmesini emretti. Arslan da onlara bir elçi gönderip fenalaktan el çekmelerini emretti. Arslan, elçiyle beraber bir de biz (dikiş aleti) göndermiş ve bunu yeğenlerine teslim etmesini söylemişti. Elçi yanlarına varıp mektubu ve 'biz'i teslim edince Tuğrul Bey, Çağrı Bey ve Yabgu nefret edip sultandan soğudular, eskiden yaptıkları gibi yağmacılığa ve karışıklık çıkarmaya başladılar; bunun üzerine Sultan Mes'ud da Arslan'ı tekrar hapse attı ve Gazne'ye döndü. Selçuklular ise daha önce anlattığımız gibi Belh, Nişabur, Tus ve Cûzcân üzerine yürüdüler. Çağrı Bey Dâvûd Merv şehrinde kaldı. Sultan Mes'ud'un askerleri onlar karşısında birkaç kere üst üste mağlup oldular. Adamlarının kalbini korku kapladı, özellikle sultanın uzakta, Gazne'de bulunmasından dolayı çok korktular. Sultanın naibleri ve amilleri sürekli olarak mektup gönderip yardım istiyorlar, Selçuklulardan şikayet ediyor ve onların ülkede neler yaptıklarını anlatıyorlardı; fakat Sultan cevap vermiyor ve onların istek ve şikâyetlerine dönüp bakmıyordu. Sultan bu sırada Horasan ve Selçuklu meselesini bir tarafa bırakıp Hindistan işleriyle meşgul idi.

Selçuklular Horasan'da kuvvetlenip itibarları artınca Sultan Mes'ud'un vezirleri ve ileri görüşlü devlet adamları toplanıp ona: "Horasan işleriyle ilgilenmemeniz Selçuklular için büyük bir bahtiyarlıktır. Onlar bu fırsatı iyi değerlendirir, ülkeyi ele geçirirler ve hükümdarlıkları yoluna girer. Biz ve her akıl sahibi gayet iyi bilir ki onlar bu vaziyette kendi hallerine bırakıla-

cak olurlarsa Horasan'ı süratle istila ederler, sonra da oradan Gazne'ye yürürler. İşte o zaman gayretimiz hiçbir sonuç vermez; tembellik ve uyuşukluktan, oyun ve eğlenceyle meşgul olmaktan dolayı onlara karşı koyacak imkânı dahi bulamayız" dediler. Bunun üzerine Mes'ûd daldığı uykudan uyandı ve gafletten sonra doğru yolu gördü. En büyük kumandanı ve hâcibi Subaşı kumandasında kalabalık bir ordu hazırlatıp Selçuklular üzerine sevk etti. Daha önce anlatıldığı gibi, vaktiyle Irak'taki Oğuzlar üzerine de onu göndermişti. Subaşı ile beraber "Merdâvic b. Beşû" adlı büyük bir kumandanı da görevlendirmişti.

[480] Subaşı korkak biriydi. Herat ve Nişabur'da ikamet ettikten sonra Merv'e bir baskın düzenledi. Çağrı Bey Davud buradaydı, süratle yola çıkıp üç gün içinde Gazneli kuvvetlerine yetişti; ancak askerleri ve atları yorulmuştu, bu yüzden subaşı karşısında bozguna uğradı. Gazneli askerleri arkadan yetişti, bu arada Cûzcân hâkimi Çağrı Bey'in üzerine hücum ettiyse de Çağrı Bey ona karşı koydu, sonunda Cûzcân hâkimi öldürüldü ve askerleri mağlup oldu. Onun öldürülmesi Subaşı ve maiyyetindekilere çok ağır geldi, üzerlerine zillet ve miskinlik çöktü, buna karşılık Selçuklular'ın cesaretleri ve ümitleri ise arttı.

Çağrı Bey Davud Merv'e döndü, halka çok iyi davrandı ve 1 Receb 428 yılı cuma günü (20 Nisan 1037) burada Çağrı Bey adına hutbe okundu. Hutbede adı "Melikül-mülûk" unvanıyla zikredildi. Subaşı bu arada işi oyalayıp vakit kazanıyor ve bir yerden diğerine dolaşıp duruyordu. Selçuklular ise tilki gibi bir o tarafa, bir bu tarafa yan çizmekte ve onları şaşırtmaktaydılar. Anlatıldığına göre, Subaşı bunu korkaklığından dolayı yapıyordu. Başka bir rivayete göre ise Selçuklular onunla haberleşip onu kendi tarafına çektikleri için bu şekilde hareket ediyor ve böylece Selçuklular'a nefes alma imkânı tanıyor ve onları takip hususunda yavaş ve gevşek davranıyordu. Doğrusunu Allah bilir.

Subaşı ve ordusuyla Selçuklular'ın Horasan'da uzun müddet kalmaları, ülkenin yağmalanması ve sürekli kan dökülmesi yüzünden özellikle Gazneli kuvvetlerinin erzak ve yiyecekleri azaldı. Selçuklular'a gelince, onlar azıcık bir şeyle yetindiklerinden dolayı yiyecek meselesine fazla önem vermiyorlardı, bu yüzden de Subaşı savaşa karşı olan tutumundan vazgeçerek savaşa başlamağa mecbur oldu ve Çağrı Bey üzerine yürüdü. Çağrı Bey de ona doğru ilerledi, nihayet 428 yılı Şaban ayında (Mayıs-Haziran 1037) Serahs kapısında karşılaştılar. Dâvûd'un, "es-Savmaî" adlı bir münecimi vardı bu adam Dâvûd'a savaşa girmeyi tavsiye etti ve galip geleceğini söyledi. Şayet dediği çıkmazsa kanının dökülmesine ses çıkarmayacağını ifade etti ve yanındakileri şahit gösterdi. Nihayet iki ordu savaşa girdiler. Subaşı'nın askerleri sebat göstermedi ve çok kötü bir hezimete uğrayarak rezil ve perişan bir vaziyette Herat'a gittiler. Davud ve askerleri Tus'a kadar on-

ları takip ederek yakaladılar, fakat öldürmekten vazgeçtiler, sadece mallarını ganimet aldılar. İşte bu hadiseden sonradır ki, [481] Selçuklular Horasan'a hakim olmuşlar ve eyalete bağlı kasabalara girmişlerdir. Daha sonra Tuğrul Bey Nişâbûr'a girdi ve Şazyah'da³⁴ ikamet etti. Bu yılın Şaban ayında (Mayıs-Haziran 1037) Nişâbûr'da hutbe "es-Sultânu'l muazzam" unvanıyla Tuğrul Bey adına okundu, bu arada muhtelif yerlere nâibler gönderildi.

Öte yandan Dâvûd Herat üzerine yürüdü, bunun üzerine Subaşı oradan ayrılıp Gazne'ye gitti. Mes'ûd onu azarladı, huzura kabul etmedi ve "Sen askerleri mahvettin, boşuna zaman harcadın, bu yüzden düşman kuvvetlendi ve rahatça hareket ederek ülkede dilediklerini yapacak duruma geldiler" dedi. Subaşı da özür dileyerek: "Selçuklular üç kola ayrılmıştı, bunlardan herhangi birini takip edecek olsam bunlar önümden kaçıp giderken geride kalan iki fırka ülkede dilediklerini yapıyorlardı" dedi. Bunun üzerine Sultan Mes'ûd bizzat kendisi Horasan'a yürümek zorunda kaldı. Asker toplayıp onlara bol miktarda mal dağıttı ve yere göğe sığmayan askerle Gazne'den yola çıktı. Yanında çok sayıda fil vardı. Mes'ud Belh'e varınca, Dâvûd da Belh üzerine yürüdü ve şehre yakın bir yerde konakladı. Bir gün az sayıdaki bir süvari birliğiyle Gazneli askerlerinin gafil oldukları bir anı kolaylayıp Belh'e girdi ve Sultanın sarayının kapısında bulunan büyük bir fil ile bir kaç tane yedek at alıp çıktı. Bu baş yarısıyla Dâvûd gönüllere taht kurdu, askerler onu gözlerinde büyüttüler ve ondan daha çok çekinmeğe başladılar.

Daha sonra Mes'ûd, 1 Ramazan 429 (7 Haziran 1038) tarihinde kendisine tâbi olanlar hariç yüz bin süvariyle Belh'ten yola çıkıp Cûzcân'a gitti. Selçukluların Cûzcân valisini yakalayıp astı, sonra oradan ayrılıp Mervü's-Şâhcân'a gitti. Dâvûd ise Serahs'a giderek kardeşleri Tuğrul Bey ve Yabgu ile birleşti. Bunun üzerine Mes'ûd onlara haber gönderip barış teklifinde bulundu. Selçuklular'ın cevabını bildirmek üzere Yabgu gitti, Mes'ûd da ona ikramda bulundu ve hil'at verdi.

Selçuklular'ın cevâbî mektubunun muhtevâsı şöyleydi:

"Seni öfkeliendiren ve her biri ölüm ve felâket getiren bunca işleri yaptıktan sonra barış teklifine güvenemeyiz."

Böylece Mes'ûd'un barış ümidini yok ettiler. Bunun üzerine de Mes'ûd Merv'den ayrılıp Herat'a gitti, Dâvûd ise Merv üzerine yürüdü. Fakat halk şehri ona teslim etmedi. Dâvûd, Merv'i yedi ay muhasara ederek halkı zor durumda bıraktı, [482] savaşı ısrarla sürdürdü ve sonunda Merv'e hakim oldu.

34. Nişabur'un kenar mahallesi. Geniş bilgi için bk. Yakut, *a.g.e.*, III, 348-350; Strange, *The Lands of Eastern Caliphate*, London 1966, s. 385-386.

Mes'ûd bu haberi duyunca Merv'den ayrıldığına pişman oldu, Herât'tan Nişabur'a, oradan da Serahs'a gitti. Selçuklular'ı takip etmek üzere her nereye gitse, onlar oradan ayrılıp başka bir yere gitmekte idiler. Kış bastırınca kadar böyle yaptılar. Kış gelince ilk baharı bekleyerek Nişabur'da kaldılar. Baharda Mes'ûd içki ve eğlenceye daldı ve bahar bu şekilde geldi geçti. Yaz gelince vezirleri ve yakın adamları düşmanı ihmal ettiği için onu kınadılar, bunun üzerine Selçuklular'ı takip ederek Nişâbûr'dan Merv'e gitti. Selçuklular çöle çekildiler, Mes'ûd da onları takip ederek iki merhale kadar çöle girdi. Mes'ûd'un askerleri seferlerin uzamasından ve ailelerinden ayrı kalmalarından dolayı savaştan usanmış ve konup göçmekten bıkmışlardı; çünkü yaklaşık üç yıldır bazan Subaşı ve bazan da Sultan Més'ûd ile birlikte seferdeydiler. Sultan çöle girince suları az bir yerde konaklamıştı. Sıcak çok şiddetliydi ve su Sultana ve maiyyetine bile yetmedi.

Öte yandan Dâvûd da Selçuklular'ın büyük bir kısmıyla Sultan Mes'ûd'un karşısında karargâh kurmuştu, askerlerinden bir kısmı ise Gazneli kuvvetlerinin artçıları (sâka)nın karşısındaydı. Bunlar Sultanın geride kalan askerlerini kapıp kaçıyorlardı. Tam bu sırada Allah Taâlâ'nın dilemesiyle şu hadise meydana geldi: Mes'ûd'un maiyyetindeki adamlarıyla askerlerinden bir grup arasında su yüzünden anlaşmazlık çıktı ve birbirlerine girdiler. Hadise büyüdü, hattâ birbirleriyle savaşmağa ve birbirlerinin mallarını yağmalamağa başladılar. Bunun üzerine askerler arasında Mes'ûd'a karşı bir soğukluk meydana geldi. Mes'ûd'un yanından ayrılmak ve onu kendi haline bırakmak için birbirlerini teşvik etmeğe başladılar. Bu sırada Dâvûd onların ihtilâfa düştüklerini anladı ve onlar birbirleriyle dalaşıp çekişerek birbirlerinin mallarını yağmalarken üzerlerine yürüdü ve hücumla geçti. Bunun sonucunda Gazneli kuvvetleri bozguna uğrayarak geri dönüp kaçtılar; öyle ki öndekiler arkasına dönüp bakmadan kaçıyorlardı. Dâvûd bunlardan pek çoğunu öldürdü. Sultan Mes'ûd ve veziri kaçan askerlere bağırp geri dönmelerini emrediyorlar, ancak onlar geri dönmüyorlardı. Böylece bozgun bütün orduya sirayet etti. Fakât Mes'ûd sebatla savaşıyordu. Sultan'a "Ne bekliyorsun? Adamların seni terk edip kaçtı. Tehlikeli bir çölde bulunuyorsun. Önünde ve arkanda düşman var. Artık bu vaziyette beklemenin ne faydası var? denildi. Bunun üzerine Sultan yanında yaklaşık yüz süvari olduğu halde kaçtı. Bir Selçuklu süvarisi kendisini takip ediyordu. Mes'ûd üzerine saldırıp onu öldürdü ve Garşistan'a varıncaya kadar hiç durmadan yola devam etti.

Selçuklular Mes'ûd'un askerlerinden sayılamayacak kadar çok ganimet aldılar. Dâvûd bu ganimetleri kendine ayırmaksızın adamlarına paylaştırdı ve Mes'ûd'un otağına inip tahtına oturdu. Selçuklu askerleri Mes'ûd'un askerlerinin geri dönmesinden çekinerek üç gün boyunca at sırtından in-

mediler; sadece yemek içmek gibi zarûrî ihtiyaçlarını karşılamak için iniyorlardı. Öte yandan Mes'ûd esirleri serbest bıraktı ve bütün bir yılın vergisini de affetti. Bu arada Tuğrul Bey Nişabur üzerine yürüdü ve orayı zaptedip 431 yılı sonlarıyla 432 yılı başlarında şehre girdi. Adamları halkın mallarını yağmaladılar.

Bu konuda Tuğrul Bey badem helvası görüp yemiş ve "Bu iyi tutmamış, fakat sarımsağı yokmuş" demişti. Yine Oğuzlar gördükleri Kâfûr'u tuz zannetmişler ve bu ne acı tuzmuş demişler. Buna benzer pek çok şey anlatılır.

Bu sıralarda Ayyârlar Nişabur'da halka çok zarar vermeğe başlamışlar ve işi iyice azıtmışlardı. Halk onların yüzünden büyük sıkıntılara maruz kalmıştı. Halkın malını yağmalayarak insanları öldürüyor, ırz ve namusa tecavüz edip her istediklerini yapıyorlar, ancak hiç kimse çıkıp da onlara engel olamıyordu. Tuğrul Bey Nişabur'a gelince Ayyârlar ondan korkarak yaptıkları çirkin işlerden vazgeçtiler, böylece halk da huzur ve sükûna kavuştu, rahat etti.

Selçuklular bu şekilde bütün ülkeleri ele geçirmiş oldular. Yabgu bu arada Herat'a varıp şehre girdi, Dâvûd da Belh üzerine yürüdü. Mes'ûd'un valisi Hâcib Altuntak buradaydı. Dâvûd ona elçi gönderip şehri kendisine teslim etmesini istedi ve efendisinin artık ona yardım etmekten aciz olduğunu ifade etti [484] fakat Altuntak elçilerini hapsedti, bunun üzerine de onunla savaşa girdi ve şehri muhasara altına aldı. Altuntak Sultan Mes'ûd'a haber gönderip vaziyeti bildirdi ve çok sıkı kuşatma sebebiyle içinde bulunduğu durumu ona ilettiler. Mes'ûd bu sırada Gazne'deydi, hemen büyük bir ordu toplayıp Belh üzerine sevk etti. Gazne kuvvetlerine mensup bir taife er-Ruhhac'a³⁵ geldi ve burada bulunan Selçuklularla savaşa tutuştu. Selçuklular bu savaşta mağlup oldular. Sekiz yüz adamları öldürüldü, aralarından çok sayıda kişi de esir alındı. Böylece Selçuklular bu bölgeden uzaklaştırıldılar.

Mes'ûd'un gönderdiği kuvvetlerden bir kısmı da Herat üzerine yürüdü. Yabgu bu sırada burada bulunuyordu. Onunla muharebe edip Herat'tan uzaklaştırdılar. Daha sonra Mes'ûd oğlu Mevdud'u büyük bir orduyla bu kuvvetlere yardıma gönderdi, fakat inşallah ileri de anlatacağımız gibi Mes'ûd bu sırada Horasan'da öldürüldü. Yardımcı kuvvetler 432 (1041) yılında Gazne'den hareket ettiler. Bunlar Belh'e yaklaşınca Dâvûd bir kısım Selçuklu kuvvetlerini üzerlerine sevk etti. Bu askerler Mevdûd'un öncü birliklerine saldırıp ağır bir darbe indirdiler. Öncü birlikleri mağlup oldu, Dâvûd'un askerleri ise onları takibe koyuldu. Mevdûd'un askerleri takip edildiklerini anlayınca geri döndüler ve beklediler. Belh hakimi Altuntak bu haberi duyunca Dâvûd'a itâat arz edip şehri teslim etti ve onun hakimiyetini kabul etti.

35. Sicistan'da bir şehir, Strange, *a.g.e.*, s. 339-345.

[488] Bu arada Tuğrul Bey'in kardeşi Çağrı Bey de Belh şehrini ele geçirmiş ve daha önce zikrettiğimiz gibi burada her çeşit yağmacılık ve tahribata izin vermişti. Mevdûd gelip onun karşısına durduğu sırada da Mes'ûd öldürülmüştü. Mevdûd işte bu sebeple Gazne'ye dönmüş ve babasını öldürenleri cezalandırmıştı. Mevdûd'un bu başarısı üzerine Herat ahalisi oradaki Selçuklu Oğuzlarına karşı ayaklandılar ve onları şehirden çıkarıp burayı Mevdud adına muhafaza ettiler. Mevdûd Gazne'de hakimiyeti sağladı, böylece kardeşi Mevdûd'dan başka bir problemi kalmadı. Babası Sultan Mes'ûd onu 426 (1034-1035) yılında Hindistan'a göndermişti. Onun kendisine karşı çıkmasından korkuyordu. Tam bu sırada Mevdûd'un Lahor ve Multan üzerine yürüyüp oraları ele geçirdiğine [489] halkın mallarına el koyup asker topladığına ve kardeşi Mevdud'a isyan ettiğine dair haber geldi. Bunun üzerine Mevdûd kardeşiyle savaşmak ve onu oradan uzaklaştırmak üzere asker gönderdi, Mevdud da ordusunun sefere hazır olup olmadığını kontrol etti. Kurban bayramına iştirak etti ve bayramdan sonra üç gün daha yaşadı, dördüncü gün Lahor'da ölü olarak bulundu. Nasıl ve ne şekilde öldüğü anlaşılmadı. Bunun üzerine bütün ülke Mevdûd'a itâat arz etti, böylece hükümdarlığı sağlam temeller üzerine oturdu ve ülkeye tam anlamıyla hâkim oldu. Selçuklulara mensup Oğuzlar bunu duyunca ondan da korkup çekindiler, Mâverâünnehr'deki Türk Hükümdarı da Mevdûd'a elçi gönderip itâat ve bağlılığını bildirdi.

Alâüddeve b. Kâkeveyh'in Vefatı

"İbn Kâkeveyh" adıyla tanınan Alâüddeve Ebû Ca'fer b. Düşmenziyar Ebu's-Şevk'in beldesinden döndükten sonra bu sene Muharrem ayında (eylül 1041) vefat etti. Mecdüdevle b. Büveyh'in dayısının oğlu olduğu için ona "İbn Kakevğeyh" denilmiştir. Onların dilinde Kâkeveyh "dayı" demektir. İsfahan'da onun yerine en büyük oğlu Zahirüddin Ebû Mansur Feramurz geçti. İsfahan'daki ordu da ona itaat arz etti. Diğer oğlu Ebû Kâlicâr Gerşasf Nihavend'e gitti ve orada ikamet edip şehri muhafaza etti. el-Cibale bağlı yerleri de zapt edip orayı kendine mal etti. Bunun üzerine kardeşi Ebû Mansur Feramurz de ona müdahale etmedi.

Daha sonra Ebû Mansur, Alâüddeve'nin Natanz Kalesi'ndeki³⁶ mustahfızına haber gönderip yanındaki mal ve zahirelerden bir kısmını kendisine göndermesini istedi, fakat kale mustahfızı hiç birşey vermedi ve isyan etti. Bu defa Ebû Mansur ile küçük kardeşi Ebû Harb onun üzerine yürüdüler. Ne suretle olursa olsun bu kaleyi ondan almak istiyorlardı. Ebû Harb kaleye

36. İsfahan yakınlarımda, bk Yakut, *a.g.e.*, III, 337.

çıktı ve mustahfızın isyanını destekledi. Bunun üzerine Ebû Mansur Isfahan'a döndü, Ebû Harb de Rey'de bulunan Selçuklu Oğuzlarına elçi gönderip yardım istedi. Oğuzlara mensup bir taife hemen Karşan üzerine yürüdü. Şehre girip yağmaladılar ve burayı Ebû Harb'e teslim edip Rey'e geri döndüler. Öte yandan Ebû Mansur da burayı kardeşinin elinden almak gayesiyle asker sevk etti. Bunu duyan Ebû Harb Kürtlerden ve diğer kavimlerden asker topladı, bunların başına da bir adamını getirip Isfahan'ı ele geçirmek niyetiyle oraya gönderdi. Kardeşi Ebû Mansur da onlara karşı asker sevk etti. İki ordu karşılaşmış savaşa tutuştu, sonunda Ebû Harb'in ordusu bozuldu ve bir grup adamı esir düştü:

Ebû Mansur'un adamları daha sonra ileri harekate devam edip Ebû Harb'i muhasara ettiler. Ebû Harb vaziyeti görünce korktu ve kaleden gizlice inerek Fars ve Irak hükümdarı Melik Ebû Kâlicâr'ın yanına Şiraz'a gitti, Isfahan üzerine yürüyüp burayı kardeşinden alması için onu teşvik etti. Bunun üzerine Melik Ebû Kâlicâr Isfahan'a gidip orayı muhasara etti. Ebû Mansur Isfahan'da bulunuyordu, teslim olmayı reddetti. İki taraf arasında bir kaç savaş oldu, sonunda Ebû Mansur'un Isfahan'da kalması ve bir miktar haraç vermesi şartıyla anlaşma sağlandı ve Ebû Natanz Kalesi'ne döndü. Ebû Harb burada çok sıkı bir şekilde muhasara altına alınınca kardeşi Ebû Mansur'a haber gönderip barış talebinde bulundu. Kaledeki mallardan bir kısmını kardeşine vermesi ve Ebû Harb'in de orada aynı vaziyette kalması şartıyla anlaştilar.

Daha sonra İbrahim Yinal -ileride zikredeceğimiz gibi- Rey üzerine yürüdü ve Ebû Mansur Feramurz'a haber gönderip onunla anlaşmak istedi, fakat Ebû Mansur kabul etmedi ve Hemedan ile Berucird üzerine yürüyüp bu iki şehri ele geçirdi. Bir süre sonra Ebû Mansur ile kaddeşi Gerşasf anlaştilar ve Ebû Mansur, Isfahan'ı Gerşasf'a ikta etti. Gerşasf'ın hakim olduğu yerlerde de Ebû Mansur adına hutbe okundu. Böylece ikisi iş birliği yaptılar. İki kardeşin işlerini el-Kiya Ebû'l-Feth el-Hasan b. Abdullah yürütüyordu. Onlar arasında iş birliği sağlamak için çalışan da yine o idi.

Tuğrul Bey'in Cürcan ve Taberistan'a Hakim Olması

Tuğrul Bey bu sene Cürcan ve Taberistan'ı zapt etti.

Sebebine gelince:

Taberistan ve Cürcan hakimi olan Enûşirvân b. Menûçehr b. Kâbûs b. Veşmgir ordu kumandanı ve üvey babası olan Ebû Kâlicâr b. Veyhan'ı annesinin de yardımıyla tevkif etti, bunun üzerine bu ülkeyi ele geçirmesine hiç bir mani kalmadığını düşünen Tuğrul Bey derhal Cürcan ve

Taberistan üzerine yürüdü. Önce Merdâvic b. Bisvâ³⁷ ile birlikte Cür-can'a hareket etti. Tuğrul Bey Cürcan önüne karargah kurunca şehirde oturanlar ona kapıları açtılar. Tuğrul Bey şehre girip halkın barış yoluyla yüz bin dinar vergi ödemesini kararlaştırdı ve burayı Merdâvic'e teslim etti. Merdâvic Cürcan'a bağlı yerlerin tamamı için her yıl elli bin dinar vergi ödeyecekti. Tuğrul Bey bu işleri hallettikten sonra Nişabur'a döndü.

Bunun üzerine Merdâvic, Sâriye'de bulunan Enûşirvân'ın üzerine yürüdü. Enûşirvân'ın Merdâvic'e otuz bin dinar vermesi şartıyla anlaşmaya vardılar. Bütün bu bölgede hutbe Tuğrul Bey adına okundu. Merdâvic, Enûşirvân'ın annesiyle evlendi. Enûşirvân artık sadece Merdâvic'in emriyle hareket edip ona asla muhalefet edemez oldu.

---

37. Merdâvic b. Bişûf, Gazneliler'in eski kumandalarından, Tuğrul Bey'in Cürcân'daki vassâli (Erdoğan Merçil, "Ziyâriiler", *İA*, XII/2, 623).